

בע"מ 5620/24

בע"מ 17735-09-24

לפני: כבוד השופט דוד מינץ
כבוד השופטת יעל וילנר
כבוד השופטת גילה כנפי-שטייניץ

המבקשת בבע"מ 5620/24 פלונית
והמשיבה בבע"מ
17735-09-24:

נגד

המשיב בבע"מ 5620/24 פלוני
והמבקש בבע"מ
17735-09-24:

בקשות רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט
המחוזי מרכז-לוד (השופטים צ' ויצמן, י' מושקוביץ ו-
א' סתיו), בעמ"ש 15734-10-23 ובעמ"ש 45801-
12-23, מיום 14024

בשם המבקשת בבע"מ
5620/24
והמשיבה בבע"מ
17735-09-24:

עו"ד מיכאל אביב

פסק-דין

השופטת יעל וילנר:

1. לפנינו שתי בקשות רשות ערעור שהדיון בהן אוחד, על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד (השופטים צ' ויצמן, י' מושקוביץ ו-א' סתיו) בעמ"ש 15734-10-23 ובעמ"ש 45801-12-23 מיום 14.6.2024, שבגדרו נדחו בעיקרם ערעורי הצדדים על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה בפתח תקווה (השופט ב' יזרעאלי) בתלה"מ 9319-04-21 מיום 5.9.2023. בפסק דין זה התקבלה בחלקה תביעת המבקש בבע"מ 17735-09-24 (להלן: האיש), למחצית מהזכויות בחמש דירות הרשומות על-שם המבקשת בבע"מ 5620/24 (להלן: האישה), לפי הלכת השיתוף הספציפי.
2. אומר כבר עתה, כי הבקשות שלפנינו מעוררות סוגיות עקרוניות הנוגעות למהותה של הלכת השיתוף הספציפי. על כן, אציע לחבריי כי נעשה שימוש בסמכותנו לפי תקנה 149(2)(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018, אשר הוחלה גם על בקשות רשות ערעור בענייני משפחה מכוח תקנה 44 לתקנות בית המשפט לענייני משפחה (סדרי דין), התשפ"א-2020, ונדון בבקשות רשות הערעור כאילו ניתנה רשות והוגשו ערעורים בהתאם לרשות שניתנה.

רקע עובדתי

3. האיש והאישה נישאו ביום 19.8.1996 ונפרדו לאחר כ-23 שנים, בשנת 2019; במהלך חייהם המשותפים נולדו להם שלושה ילדים. מספר שבועות עובר לנישואי הצדדים, ניתנו לאישה במתנה מאביה שתי חלקות קרקע חקלאיות בעיר נס ציונה, והן נרשמו על-שמה. כעבור כשש שנים, בשנת 2002 שונה ייעודה של אחת מהחלקות למגורים; עניינו של ההליך דן בחלקה זו בלבד, והיא תיקרא להלן הקרקע.

4. בשלהי שנת 2002 חתמה האישה על עסקת קומבינציה עם קבלן, שבמסגרתה מכרה לו חלק מהקרקע, בתמורה לשבע דירות בבניין שייבנה עליה (הבניין או הקמתו ייקראו להלן גם: הפרויקט). לימים מכרה האישה שתיים מאותן שבע דירות (להלן: שתי הדירות שנמכרו) - ותמורתן הועברה לחשבון משותף של האיש והאישה - כך שנתרו בבעלותה חמש דירות בפרויקט (להלן: הדירות בנס ציונה או הדירות). במהלך השנים הושכרו הדירות בנס ציונה, ובני הזוג התגוררו בדירה ברעננה שבבעלותם המשותפת. כמו כן, לצדדים דירה נוספת ברעננה הרשומה על-שםם (להלן ביחד: הדירות ברעננה).

5. לאחר פרידתם בשנת 2019, הגישו הצדדים לבית המשפט לענייני משפחה תביעות רכוש הדדיות. במסגרת זו עתרה האישה לפירוק שיתוף בדירות ברעננה (תלה"מ 68967-11-20), כמו גם לשיפוי, בין היתר, בגין פערי השתכרות (תלה"מ 9319-04-21). מנגד, האיש תבע מחצית מהזכויות בדירות בנס ציונה, בטענה כי התנהלות הצדדים לאורך השנים מלמדת על כוונת שיתוף מצד האישה ביחס לדירות; לחילופין, האיש תבע מחצית משווי השבחתה של הקרקע, כנכס בר איזון במסגרת חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973 (להלן: חוק יחסי ממון או החוק; תלה"מ 59414-01-20).

אקדים ואומר, כי הערעורים שלפנינו ממוקדים בקביעות הערכאות קמא בעניין תביעתו של האיש.

פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה

6. בית המשפט לענייני משפחה קיבל בחלקה את תביעת האיש. נקבע, כי האיש הוכיח כוונת שיתוף ביחס לדירות; וכי לפיכך הן שייכות לו ולאשה בחלקים שווים. יחד עם זאת, נקבע כי השיתוף לא חל על הקרקע שעליה בניית הדירות, במצבה "כפי שניתנה במתנה לאישה טרם הנישואין, וכפי שנרשמה על שמה בלבד, כקרקע חקלאית"; זאת, משום שהקרקע ניתנה במתנה לאישה בלבד. לפיכך, נקבע כי על האיש לשלם לאישה את "שווי הקרקע, כקרקע חקלאית".

7. בית המשפט הדגיש, כי על הצדדים חל חוק יחסי ממון, אשר מחריג ממנגנון האיזון שבו, בין היתר, "נכסים שהיו ל[בני הזוג - י"ן] ערב הנישואין"; ודחה את טענת האיש, שלפיה הקרקע ניתנה במתנה לו ולאשה יחד.

עם זאת, נקבע כאמור כי האיש הוכיח כוונת שיתוף ספציפי ביחס לדירות עצמן. הודגש, כי לאורך שנות הנישואין הייתה לאיש מעורבות פעילה בנוגע לפרויקט, החל בנקיטת הצעדים הנדרשים להוצאתו לפועל וכלה בניהול השכרת הדירות. בין היתר, נקבע כי האיש היה מעורב בשלב שינוי ייעוד הקרקע למגורים, בתור "נציג בעלים בקרקע", בעוד האישה לא הייתה מעורבת בשלב זה והסתמכה על האיש; וכי האיש פעל מול הקבלנים, וניהל את המשא ומתן עמם. עוד הודגש, כי האיש "הצליח להוכיח מעורבות פעילה, כמעט בלעדית, בטיפול בדירות לאורך הבניה וכן לאחר שנבנו". בין היתר, נקבע כי האיש הוא אשר קיבל את החזקה בדירות, טיפל בענייני המיסים הנוגעים לפרויקט ואף שילם בעצמו חלק מהם; כי האיש הוא שניהל את השכרת הדירות; כי דמי השכירות מהן, בין השנים 2014-2019, הועברו לחשבון המשותף של הצדדים; וכי האישה עצמה העידה שלא הייתה מעורבת בענייני הדירות. נקבע כי מכלול הפעולות הנ"ל, שלא לווה ב"התנגדות או הבעת עמדה מצד האישה, ותוך שהאישה נהנית הלכה למעשה מההתנהלות הכספית והפרוצדוראלית הנלווית לטיפול בדירות", מוכיח כי האישה ראתה באיש כשותף לזכויות בדירות.

נוסף על כך, נקבע כי בשנות חייהם המשותפות נהגו הצדדים בשיתופיות ניכרת בנוגע למשאביהם הכספיים, הן בנוגע לפרויקט ולדירות הן באופן כללי. אשר לפרויקט ולדירות צוין, בין היתר, כי התמורה משתי הדירות שנמכרו הועברה לחשבונות משותפים של הצדדים; כי הצדדים התנהלו מחשבונות אלה, הן לצרכיהם השוטפים הן ביחס לדירות; כי בני הזוג שילמו מחשבון משותף סכומים שנדרשו לנטילת משכנתא ששימשה לתשלום הוצאות הנוגעות לפרויקט; וכי הצדדים התנהלו בשיתופיות הן ביחס להכנסותיהם מהדירות, הן ביחס להכנסותיהם מכלל המקורות. בעניין אחרון זה צוין, בין השאר, כי האיש העביר לחשבון

משותף של הצדדים סך של 1.3 מיליון ש"ח מכספי ירושה שקיבל; כי הצדדים שיתפו את הכנסותיהם השוטפות ואת זכויותיהם הסוציאליות; וכי במהלך החיים המשותפים מכרה האישה דירות שהיו בבעלותה טרם הנישואין, כשמכספי התמורה נרכשו הדירות ברעננה, אשר רשומות כאמור על-שם שני בני הזוג. לנוכח האמור, נקבע כי גם אופן התנהלות הצדדים ביחס למשאביהם הכספיים מלמד על כוונת שיתוף מצד האישה בנוגע לדירות, ועל הצגת מצג מצדה כלפי האיש כי מדובר ברכושם המשותף; וכי האישה לא פעלה בשום שלב באופן שיבהיר לאיש כי הדירות הן רכוש הנפרד.

8. לנוכח כל זאת, נקבע כאמור כי הוכחה כוונת שיתוף ביחס לדירות; אך כי השיתוף לא חל על הקרקע שעליה בנויות הדירות - כפי שזו ניתנה במתנה לאישה, הינו כקרקע חקלאית - ולפיכך, על האיש לשלם לאישה את שווי הקרקע כקרקע חקלאית.

[להשלמת התמונה, יצוין כי בית המשפט לענייני משפחה דחה את תביעת האישה לשיפוי בגין פערי השתכרות; וכן הורה על פירוק שיתוף בדירות ברעננה].

9. על פסק דין זה הגישו הצדדים ערעורים מזה ומזה לבית המשפט המחוזי. בעיקרו של דבר, האישה ערערה על הקביעה שלפיה הוכחה כוונת שיתוף ביחס לדירות; ואילו האיש ערער על הקביעה שלפיה מזכויותיו בדירות יש לנכות את שווי הקרקע, כפי שזו ניתנה במתנה לאישה, כקרקע חקלאית.

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

10. בית המשפט המחוזי (השופטת י' מושקוביץ והשופט א' סתיו, כנגד דעתו החולקת של השופט צ' ויצמן) קבע, כי יש להותיר על כנו את עיקר פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה. נקבע, כי אין מקום להתערב בקביעותיו, שלפיהן הוכחה כוונת שיתוף ספציפי ביחס לדירות. עם זאת, נקבע כי בהינתן שהקרקע ניתנה מלכתחילה במתנה לאישה בלבד, יש לבחון את היקף התפרשותו של השיתוף, ובפרט אם "חל השיתוף על הנכס במלואו או רק על השבח", וזאת בהתאם לשיקולים המשמשים באופן כללי להכרעה בשאלת קיומו של שיתוף ספציפי.

11. בית המשפט המחוזי קבע כי בניגוד לטענת האישה, מעורבות האיש בפרויקט כללה גם פעולות הנוגעות לשינוי ייעוד הקרקע למגורים; וכי לפיכך השיתוף בענייננו חל גם "על עליית ערכה של הקרקע כתוצאה משינוי הייעוד". יחד עם זאת, נקבע כי "מטעמים שבדין ואף משיקולי צדק", לא הוכחה כוונת שיתוף בנוגע לקרקע, במצבה כקרקע חקלאית, כפי שזו התקבלה במתנה טרם הנישואין. קביעה זו התבססה, בעיקרו של דבר, על כך שהדירות בנס ציונה לא שימשו כבית המגורים של הצדדים, או כנכס אחר בעל אופי משפחתי; ועל כך שלבני הזוג יש נכסים נוספים, חלקם בבעלות נפרדת, באופן שמעיד על היעדר שיתופיות מוחלטת ביחסים ביניהם. בית המשפט המחוזי הוסיף, כי כוונת השיתוף בענייננו התגבשה במועד נישואי הצדדים. לנוכח כל זאת, נקבע כי השיתוף בין הצדדים חל "רק לגבי השבח שצמח בתקופת השיתוף", שהן הדירות עצמן, ולא על הקרקע, כפי שקיבלה אותה האישה במתנה מאביה.

12. הודגש, כי קביעה זו מעוררת מורכבות יישומית, והתלבטות כיצד יש לתרגמה לתוצאה מעשית: האם יש לקבוע חלוקה לא שוויונית של הזכויות בדירות לטובת האישה; להותיר את מלוא הזכויות בדירות בבעלות האישה, ולחלק בינה לבין האיש את שווי השבח - של הקרקע כחקלאית, אשר כולל גם את הדירות - במסגרת איזון המשאבים לפי חוק יחסי ממון; או לחלק את הזכויות בדירות באופן שוויוני בין הצדדים, ולהעניק לאישה, במסגרת האיזון כאמור, זכות כספית בגובה שווי הקרקע נכון למועד הנישואין, שבו נקבע כאמור כי החל השיתוף. בית המשפט המחוזי הכריע כי בנסיבות העניין, הפתרון "הראוי והמאוזן, העושה צדק עם שני הצדדים", הוא לחלק ביניהם בחלקים שווים את זכויות הקניין בדירות, ולזקוף לזכות האישה את שווי הקרקע של הדירות במועד הנישואין, טרם שונה ייעודה כאמור, וזאת במסגרת איזון המשאבים לפי חוק יחסי ממון.

13. לדעתו של השופט ויצמן, שנותר כאמור בדעת מיעוט, לא היה מקום לקזז מזכויות האיש בדירות את שווי הקרקע במועד הנישואין, טרם שונה ייעודה למגורים. השופט ויצמן הדגיש כי בנסיבות המקרה, התגבשה בין בני הזוג הסכמה, כי האיש מטפל בכל סוגיית הקרקע והפרויקט, וכי הדירות הן נכס משפחתי משותף, חשוב ומהותי, שניצב בפסגת התכנון הכלכלי המשפחתי, על אף שמקורו במתנה שקיבלה האישה. עוד הודגש, כי בענייננו כוונת השיתוף ביחס לדירות היא מובהקת וברורה, כך שהניסיון להפריד בין השבח לקרן - מלאכותי. עוד נקבע, כי האיש הסתמך על התנהלות האישה ועל מצגים ברורים מצדה, שמהם למד כי התמורה שתנבע מהפרויקט משותפת לבני הזוג באופן מוחלט; וכי התעלמות מהסתמכות זו, לאחר שהאיש השקיע בעקבותיה מכוחותיו וממונו, עולה כדי חוסר תום לב ועשיית עושר ולא במשפט.

על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגשו הערעורים שלפנינו.

תמצית טענות הצדדים

14. לטענת האישה, בהינתן שנקבע כי לא הוכחה בענייננו כוונת שיתוף ביחס לקרקע, הרי שהכרה בכוונת שיתוף ספציפי בשבח של הקרקע, מחייבת הבחנה בין "שבח אקטיבי", המיוחס להשקעה של מי מבני הזוג, לבין "שבח פסיבי", המיוחס לנסיבות חיצוניות להם. האישה מדגישה, כי יש לאזן בין הצדדים את שווי השבח האקטיבי בלבד, במסגרת איזון המשאבים לפי חוק יחסי ממון, באשר זכות בשבח היא בהכרח כספית ולא קניינית; וכי יש להותיר את הדירות בבעלותה הבלעדית. האישה מוסיפה, כי מאחר שהדירות אינן בית המגורים של הצדדים, לא היה מקום לקבוע בענייננו כוונת שיתוף בעניין. עוד טוענת האישה, כי לא ברור שהלכת השיתוף הספציפי חלה על נכסים שאינם בית המגורים המשפחתי, לנוכח הסתירה שקיימת, לטענתה, בין הלכה זו לבין הוראות חוק יחסי ממון; וכי אף בהנחה שההלכה הנ"ל חלה על נכסים שאינם בעלי אופי משפחתי, הרי שלצורך החלטה כאמור נדרש רף ראייתי גבוה ביותר, של התחייבות כתובה או של כזו שניתנה בפני עדים.

15. מנגד, האיש טוען כי הלכת השיתוף הספציפי קובעת שיתוף קנייני, שוויוני ומיידי; וכי לפיכך, ואף בשים לב להוראות חוק המקרקעין, התשכ"ט-1969, לא ניתן להגיע לתוצאה שלפיה הוחרג שווי הקרקע מבעלותו בדירות. נטען, כי הגישה הדומיננטית בפסיקה בוחנת את השיתוף הספציפי בראי אומד דעת הצדדים; כי שיקולי צדק אינם יכולים להחליף את כוונת הצדדים בסוגיה דנן; וכי בענייננו, בני הזוג ביטאו במילים ובהתנהגות תפיסה שלפיה הדירות והקרקע הן מקשה אחת שאינה ניתנת להפרדה. האיש מדגיש, כי כשם שלא ניתן לקבוע שיתוף ספציפי כאשר הצדדים לא התכוונו ליצור שיתוף בנכס, כך גם לא ניתן ליצור "שיתוף מוחלש" או "חלקי" משיקולי צדק, כאשר כוונת הצדדים הייתה ליצור שיתוף מלא. האיש מוסיף, בין היתר, כי בכל אופן,

לא היה מקום לנכות מזכויותיו בדירות סכום השווה לערך הקרקע של חמש הדירות, אלא של שניים וחצי בלבד, בהינתן שהזכויות בחמש הדירות מתחלקות בינו לבין האישה באופן שוויוני.

דיון והכרעה

16. אקדים ואומר, שאני סבורה כי הקביעות בענייננו, שבמסגרתן הוחרגה הקרקע כאמור מגדרי השיתוף בדירות, אינן עולות בקנה אחד עם מהותה של הלכת השיתוף הספציפי, כפי שזו התפתחה בפסיקתו של בית משפט זה; וכי לנוכח האמור, דין ערעורו של האיש להתקבל, ושל האישה - להידחות.

17. דרך הילוכנו תהא כדלקמן: תחילה אעמוד על הרקע לצמיחת הלכת השיתוף הספציפי, ובהמשך אראה כי הלכה זו התפתחה בפסיקה בעיקר על סמך קונסטרוקציה של הסכם הנלמד מהתנהגות בני הזוג. לאחר מכן, אבהיר כי כינונה של הלכה זו על סמך הסכם מסוג זה מבוססת על הדין הכללי, ובתוך כך מתיישבת עם הדין הנוגע למספר הוראות חקיקה אשר כוללות דרישת כתב. עוד אבאר, כי בהינתן הקונסטרוקציה הנ"ל, הלכת השיתוף הספציפי עניינה, ככלל, בשיתוף זכויות שוויוני בין בני זוג. לנוכח כל זאת, אראה כי במקרה דנן, החרגת הקרקע מגדרי השיתוף בדירות אינה מתיישבת עם מהותה של ההלכה הנדונה. לבסוף אתייחס לטענות האישה, בעניין היחס שבין הלכת השיתוף הספציפי לאיזון "שבח אקטיבי" במסגרת החוק; והאפשרות להחיל הלכה זו על נכסים שאינם דירת המגורים המשפחתית.

ליתתה של הלכת השיתוף הספציפי - על רקע חזקת השיתוף, חוק יחסי ממון והיחס ביניהם

18. הלכת השיתוף הספציפי צמחה על רקע ההסדרים שקדמו לה בעניין חלוקת ממון בין בני זוג - חזקת השיתוף וחוק יחסי ממון. הבנת מהותה של ההלכה הנדונה כרוכה אפוא באפיון עיקרי הסדרים אלו והיחס ביניהם, וכך אעשה בשורות הבאות.

19. חזקת השיתוף - אשר נקראת גם "הלכת השיתוף", להבדיל מ"הלכת השיתוף הספציפי" - התפתחה בפסיקה החל משנות ה-60 של המאה הקודמת, על-בסיס המאפיינים המיוחדים של מערכות יחסים זוגיות (ראו, למשל: ע"א 300/64 ברגר נ' מנהל מס עזבון, פ"ד יט(2) 240 (1965); ע"א 253/65 בריקר נ' בריקר, פ"ד כ(1) 589 (1966); בע"מ 1983/23 פלוני נ' פלונית, פס' 19 (10.8.2023) (להלן: בע"מ 1983/23); בע"מ 1270/23 פלוני נ' פלוני, פס' 15 (6.9.2023) (להלן: בע"מ 1270/23); שחר ליפשיץ השיתוף הזוגי 116 (2016) (להלן: ליפשיץ, השיתוף הזוגי)). בעיקרו של דבר, חזקת השיתוף קובעת כי בני זוג, אשר חיים ביחד ומקיימים משק בית משותף, חזקה כי הרכוש שנצבר במהלך חייהם המשותפים שייך לשניהם, בחלקים שווים, אלא אם הוכח כי כוונתם הייתה אחרת (ראו, למשל: בג"ץ 111/92 בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(2) 221, 252 (1994)). עם זאת, לפי חזקת השיתוף, גם רכוש שלא נצבר במלואו במהלך החיים המשותפים עשוי, בנסיבות מסוימות, להיחשב רכוש משותף של בני הזוג, לנוכח תפיסה שלפיה "חזקת השיתוף היא ביטוי לאורח החיים הבין-אישי הנוצר לפי תפיסותינו ביחסים בין בני-זוג המקיימים משק בית משותף ומשלבים מאמציהם לכדי מערכת מאוחדת [...] ברבות השנים נעלמים תחומי הפרדה, והנכסים - יהא מקורם אשר יהא - הופכים 'לבשר אחד'" (ע"א 806/93 הדרי נ' הדרי, פ"ד מח(3) 685, פס' 6 לפסק דינו של הנשיא מ' שמגר (1994)).

ראוי לציין כי בראשית דרכה, לחזקת השיתוף יוחס "רציונל הסכמי", שלפיו חזקה על בני זוג, אשר בחרו לחיות יחד ולקיים משק בית משותף, כי הם מתכוונים לחלק ביניהם את רכושם באופן שוויוני (ראו, למשל: אריאל רוזן-צבי יחסי ממון בין בני זוג 252-249 (התשמ"ג); ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי, פ"ד מט(3) 529, פס' 3 לפסק דינה של השופטת ט' שטרסברג-כהן (1995) (להלן: עניין יעקובי)). עם זאת, במרוצת השנים נקבע כי חזקת השיתוף נשענת בעיקרה על רציונל של "מאמץ משותף", שמיוסד על השקפה נורמטיבית-ערכית, שלפיה בני זוג תורמים לרווחת המשפחה באופן שוויוני, כך שמוצדק להחיל על רכושם משטר של שיתוף שוויוני (ראו, לדוגמא: בע"מ 1983/23, פס' 21 והפניות שם; ע"א 7750/10 בן גיאת נ' הכשרת היישוב ביטוח בע"מ, פס' 27 לפסק דינו של השופט י' עמית (11.8.2011) (להלן: עניין בן גיאת); בע"מ 4623/04 פלוני נ' פלוני, פס' 10 לפסק דינו של המשנה לנשיאה א' ריבלין (26.8.2007); ליפשיץ, עמ' 117-135).

אשר למהות הזכויות המשותפות לפי חזקת השיתוף, נפסק כי בהתקיים התנאים לתחולתה, נוצרת בין בני הזוג שותפות קניינית, שוויונית ומיידית, כבר במהלך חיי הזוגיות (ראו, למשל: דג"ץ 8537/18 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פס' 27 לפסק דינה של הנשיאה א' חיות (24.6.2021) (להלן: דג"ץ פלונית); עניין יעקובי, פס' 1 ו-7 לפסק דינו של השופט צ' א' טל (1995)). בתוך כך, בנוגע לנכסי מקרקעין, נקבע כי בשים לב להוראות חוק המקרקעין, לבן הזוג שאינו רשום כבעל הנכס יש זכות "מעין-קניינית" ברכוש המשותף (ראו: רע"א 8791/00 שלם נ' טווינקו בע"מ, פ"ד סב(2) 165, פס' 20 (2006) (להלן: עניין שלם)).

20. על רקע צמיחתה כאמור של חזקת השיתוף בשנות ה-60 של המאה הקודמת, נחקק בשנת 1973 חוק יחסי ממון, אשר כשמו כן הוא, נועד להסדיר את יחסי הממון בין בני זוג. החוק הוחל רק על מי שנישאו החל מיום 1.1.1974, והוראותיו ניתנות להתנאה באמצעות הסכם ממון, אשר עומד בתנאים המפורטים בסעיפים 1-2 לחוק. לעומת חזקת השיתוף, בסעיף 4 לחוק נקבע כלל של הפרדה קניינית בין נכסי בני הזוג, שלפיו "אין בכריתת הנישואין או בקיומם כשלעצמם כדי לפגוע בקנינים של בני הזוג, להקנות לאחד מהם זכויות בנכסי השני או להטיל עליו אחריות לחובות השני". בהמשך לכך, נקבע בחוק מנגנון של "איזון משאבים", שלפיו עם התרת הנישואין או פקיעתם, "זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג", למעט נכסים מסוגים שונים, ובהם "נכסים שהיו להם ערב הנישואין או שקיבלו במתנה או בירושה בתקופת הנישואין" (סעיף 5א) לחוק; נכסים אלו מכונים בפסיקה ובספרות "נכסים חיצוניים". מנגנון איזון המשאבים שבחוק קובע אפוא חיוב אובליגטורי, שאינו משנה את זכויות הקניין בנכסים הרשומים על-שם מי מבני הזוג, אלא מאזן ביניהם את השווי של כלל נכסיהם באופן שוויוני (ראו, למשל: דברי ההסבר להצעת חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשכ"ט-1969, ה"ח 849, עמ' 332; יוער כי בנסיבות מיוחדות, בית המשפט רשאי לאזן את שווי הנכסים כאמור בחלוקה שאינה מחצה על מחצה, וראו סעיף 8(2) לחוק).

21. יצוין כי כאשר נחקק החוק, נקבע בו כי מנגנון איזון המשאבים יופעל רק במצב של "פקיעת הנישואין", שהוגדר כגירושין או מוות של אחד מבני הזוג. הוראה זו הובילה למקרים שבהם בן זוג אשר ביקש להימנע מהפעלת מנגנון זה, לא שיתף פעולה עם הליך הגירושין, או התנה את שיתוף הפעולה מצדו בויתור של בן הזוג השני על זכויותיו לאיזון משאבים, באופן שעורר קשיים וסיכל את מנגנון האיזון שבחוק (ראו: בע"מ 1983/23, פס' 48-49; להרחבה ראו: ליפשיץ, השיתוף הזוגי, עמ' 149). על רקע זה, בעניין יעקובי נדונה טענה, שלפיה חזקת השיתוף ממשיכה לחול גם על זוגות הכפופים לחוק יחסי ממון, כך שגם טרם "פקיעת הנישואין", ניתן להכיר בשיתוף זכויות בין בני זוג מכוח חזקה זו. בפסק הדין בעניין יעקובי נדחתה הטענה הנ"ל; נפסק כי חזקת השיתוף אינה חלה על זוגות הכפופים לחוק יחסי ממון, בין היתר לנוכח הוראת סעיף 4 לחוק, הנזכרת לעיל, המלמדת

כאמור על כלל של הפרדה קניינית בין נכסי בני הזוג (יצוין כי בשנת 2009 נכנס לתוקף תיקון מס' 4 לחוק, שנועד להתמודד עם הקשיים אשר ניצבו כאמור ברקע לעניין יעקובי; ראו: סעיף 5 לחוק, ולהרחבה: ליפשיץ, עמ' 150-162).

22. מספר שנים לאחר מתן פסק הדין בעניין יעקובי, ב-רע"א 8672/00 אבו רומי נ' אבו רומי, פ"ד נו(6) 175 (2002) הועלתה פעם נוספת הטענה, שלפיה חזקת השיתוף עשויה לחול גם על זוגות שחל עליהם חוק יחסי ממון. באותה פרשה, התעוררה הסוגיה על רקע העובדה שדירת המגורים של בני הזוג הייתה רשומה על-שם הבעל בלבד, עוד מלפני הנישואין, כך שהיא לא נכללה בגדר איזון המשאבים לפי החוק, בהיותה "נכס חיצוני".

בפסק הדין בעניין אבו רומי חזר בית משפט זה על ההלכה שנקבעה בעניין יעקובי, שלפיה חזקת השיתוף אינה חלה על זוגות הכפופים לחוק. עם זאת, נפסק כי אין באמור כדי למנוע מבן זוג לטעון - "מכוח דין כללי כלשהו", דוגמת "דיני החוזים, דיני הקניין, דיני הנאמנות, דיני השליחות, דיני עשיית עושר, עקרון תום-הלב" - לזכויות בנכסים שבבעלות בן הזוג השני, לרבות ב"נכסים חיצוניים" אשר מוחרגים ממנגנון האיזון שבחוק. נקבע, כי בהקשר זה יש להעניק לדין הכללי "פרשנות רחבה [...] תוך התייחסות למערכת היחסים המיוחדת של השותפות הנובעת מחיי הנישואין"; וכי "במיוחד אמורים הדברים לעניין מתן פירוש רחב לדין שיקל על ראיית דירת המגורים כמשותפת גם כאשר היא רשומה על שם אחד מבני-הזוג". עם זאת, הודגש כי בשים לב להוראת סעיף 4 לחוק, הרי שאין בעצם קיומם של חיי נישואין משותפים - גם אם ממושכים - כדי להביא לשיתוף בדירת המגורים, שאחרת "נמצאת מכניס בדלת אחורית את חזקת השיתוף"; אלא יש "להראות נסיבות עובדתיות, נוסף על עצם קיום הנישואין, שממן ניתן להסיק - מכוח הדין הכללי - הקניית זכויות בדירת המגורים" (שם, פס' 7 ו-10 לפסק דינה של השופטת שטרסברג-כהן, אשר הביעה עמדה דומה כבר בעניין יעקובי).

23. קביעות אלו של בית משפט זה בעניין אבו רומי זכו בהמשך, בפסיקה ובספרות, לכינוי "הלכת השיתוף הספציפי" (ראו, מני רבים: דג"ץ פלונית, פס' 29 לפסק דינה של הנשיאה חיות; בע"מ 1983/23, פס' 51 לפסק דיני; חנוך דגן ודפנה הקר "הלכת השיתוף הספציפי - לקראת המערכה הרביעית בבג"ץ 4602/13" מחקרי משפט לב, 519 (2019) (להלן: דגן והקר); ליפשיץ, השיתוף הזוגי, עמ' 179). כמפורט לעיל, עיקרה של הלכה זו בקביעה, כי אמנם כפיפותו של זוג מסוים לחוק יחסי ממון שוללת את תחולת חזקת השיתוף ביחס אליו, אך אין בכך כדי למנוע פנייה לדין הכללי, בסוגיות הנוגעות לשיתוף נכסים בין בני זוג; וכי יש לפרש בהרחבה את הדין הכללי בהקשר זה, בהתאם למאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין".

אם כן, פסק הדין בעניין אבו רומי אינו קובע מסגרת משפטית מסוימת, להכרה בשיתוף זכויות בנכס ספציפי של בני זוג הכפופים לחוק יחסי ממון; אלא מותיר פתח להעלאת טענות לשיתוף כאמור, מכוח דוקטרינות שונות הקבועות בדין הכללי.

התפתחותה של הלכת השיתוף הספציפי בנתיב הסכמי

24. עיון בפסיקה שיצקה תוכן להלכת השיתוף הספציפי, מגלה כי זו התפתחה בעיקר במסלול של קונסטרוקציה הסכמית, שבמסגרתה נבחנת השאלה אם התגבשה בין בני הזוג הסכמה לשיתוף זכויות קנייני בנכס הנדון. בראש ובראשונה, הדבר

מתבטא בדרישה שהציבה הפסיקה, במסגרת הלכת השיתוף הספציפי, להוכחת הסכמה אוכונת שיתוף בנוגע לנכס, אשר נלמדות, בעיקרו של דבר, מהתנהגויות וממצגים של בני הזוג (ראו, מני רבים: ע"א 7687/04 ששון נ' ששון, פס' 15 (16.2.2005); בע"מ 1398/11 אלמונית נ' אלמוני, פס' 15-23 (26.12.2012) (להלן: בע"מ 1398/11); דנג"ץ פלונית, פס' 32 ו-37 לפסק דינה של הנשיאה חיות; ראו גם שם, פס' 8 ו-18 לחוות דעתו של השופט א' שטיין; השוו לגישת השופט עמית בעניין בן גיאת, שלפיה הלכת השיתוף הספציפי מבוססת על "חזקה נורמטיבית" (פס' 27 לפסק דינו); כן השוו לגישת השופט שטיין, אשר הציע בחוות דעתו בדנג"ץ פלונית להחליף את הנתיב ההסכמי של הלכת השיתוף הספציפי במסלול המבוסס על דיני עשיית עושר ולא במשפט (שם, פס' 95-98); כן ראו: דגן והקר, בעמ' 532-533; שחר ליפשיץ "אחרית דבר - מה למדנו מדנג"ץ הבגידה" מחקרי משפט לה 13 (2024) (להלן: ליפשיץ, אחרית דבר)).

25. בתוך כך, הודגש בפסיקה כי לצורך הוכחת שיתוף ספציפי, לא ניתן להסתפק בעצם קיומם של חיי נישואין משותפים, גם אם ממושכים; אלא יש להוסיף ולהראות כי מתקיים "דבר מה נוסף", אשר מעיד על כוונת שיתוף בנכס (ראו, לדוגמא: בע"מ 1398/11, פס' 17; דנג"ץ פלונית, פס' 31 לפסק דינה של הנשיאה חיות). אשר לטיבו של אותו "דבר מה נוסף", נקבע כי הפרמטרים בעניין זה נוגעים הן למבעי שיתוף ביחס לנכס הנדון, הן להתנהלות שיתופית של בני הזוג באופן כללי; וכך סיכמה זאת הנשיאה חיות:

"בין השיקולים הקשורים בנכס ניתן למנות את מקור הנכס (אם נקנה או התקבל כמתנה או כירושה, וככל שנקנה, מי מימן את הרכישה); את השאלה אם הנכס הגיע לידי בעליו לפני הנישואין או במהלכם; את השאלה אם ניתנו לבן הזוג הטוען לשיתוף בטוחות כגון הערת אזהרה; את התנהלותם הכספית-כלכלית של בני הזוג באשר לנכס, למשל אם לקחו משכנתא במשותף למימון הרכישה או הבנייה; את שאלת קיומן של השקעות כספיות בנכס מטעם בן הזוג הטוען לשיתוף; את השתתפותם של שני בני הזוג (בין בכסף ובין בעמל) בשיפוץ משמעותי שבוצע בנכס, בתכנון או בבנייתו; הבטחות או מצגים אקטיביים מצד בן הזוג הרשום כלפי משנהו; וככל שמדובר בבית המגורים של בני הזוג - את משך הזמן שבו התגוררו בני הזוג בנכס. במסגרת הקטגוריה השנייה, שעניינה שיקולים הקשורים בבני הזוג, התחשבה הפסיקה במשך נישואיהם של בני הזוג; באופי יחסיהם ובשאלה אם התקיימה אפילו מידה חלקית של הרמוניה, "גם אם לא היו החיים 'גן של ורדים' [...]"; בהתנהלותם הכלכלית של בני הזוג ובשאלת קיומה של 'אווירת שיתוף' ביניהם; בשאלה אם לבן הזוג הטוען לשיתוף יש נכס חיצוני אחר שנותר רשום על שמו; ובשאלת קיומם של ילדים משותפים" (דנג"ץ פלונית, פס' 32 לפסק דינה, ההדגשות במקור; כן ראו בע"מ 1398/11, חוות דעתו של השופט עמית ופסקאות 21 ו-27 לפסק דינו של השופט י' דנציגר).

26. עיינו הרואות, כי במסגרת הלכת השיתוף הספציפי, ממצאי העובדה שעשויים לעלות כדי "דבר מה נוסף", שבכוחם להעיד על כוונת שיתוף בנכס, הם בעיקר מבעי שותפות אשר נלמדים באופנים שונים מהתנהגות בני הזוג. אם כן, ניתן לומר כי הלכת השיתוף הספציפי התפתחה, בעיקרו של דבר, על בסיס דוקטרינת החוזה מכללא, שהוא הסכם אשר מוסק מהתנהגות הצדדים (ראו, למשל: גבריאלה שלו ואפי צמח דיני חוזים 571 (מהדורה רביעית, 2019) (להלן: שלו וצמח); דנ"א 1558/94 נפסי נ' נפסי, פס' 18 לחוות דעתו של השופט מ' חשין (25.8.1996); רע"א 5394/09 סוכנות מכונות לים התיכון בע"מ נ' KIA, פס' 12 (27.6.2012); על ההבדלים בין "חוזה מכללא" לבין "תניות מכללא", ראו: שלו וצמח, בעמ' 270-272)).

ההלכה הנדונה מכירה אפוא בכך שבשל טבעה של מערכת יחסים זוגית, הסכמה שהתגבשה בין בני זוג לשותפות בנכס מסוים עשויה שלא לקבל ביטוי ב"ראיות מפורשות וממוסמכות"; וכי התכחשות בדיעבד לאותה הסכמה "עלולה לקבע חוסר שוויון ממוני שבני הזוג לא רצו בו בזמן אמת. תרחיש כזה, שאינו משקף את הבעלות 'האמיתית' בנכס', הוא התרחיש שביקש בית המשפט בעניין אבו-רומי למנוע" (דג"ץ פלונית, פס' 42 לפסק דינה של הנשיאה חיות; כן ראו: בע"מ 1398/11, פס' 23; ליפשיץ, השיתוף הזוגי, בעמ' 187).

הלכת השיתוף הספציפי ודרישות כתב הקבועות בחקיקה

27. אמנם, בהינתן שהלכת השיתוף הספציפי צמחה כאמור בעיקר על סמך קונסטרוקציה של הסכם המוסק מהתנהגות בני הזוג, ניתן לטעון כי הלכה זו ניצבת במתח עם הוראות חקיקה שונות אשר כוללות דרישת כתב (או דרישות צורניות אחרות) לצורך התגבשות הסכם מחייב, ובמיוחד סעיפים 1-2 לחוק יחסי ממון וסעיף 8 לחוק המקרקעין (על טענה זו ראו: סעיפים 88-86 לחוות דעתו של השופט א' שטיין בדג"ץ פלונית). הגם שטענות אלו לא נטענו במפורש בענייננו, ראיתי להידרש אליהן בקצרה; כפי שיובהר להלן, אני סבורה כי הלכת השיתוף הספציפי עולה בקנה אחד עם הדין הכללי, אף בשים לב להוראות החקיקה האמורות.

28. אשר לחוק יחסי ממון, אמנם בסעיף 1 לחוק נקבע כי "הסכם ממון" בין בני זוג ייעשה בכתב; ובסעיף 2 לחוק נקבע כי הסכם כזה אף טעון אישור ואימות מצד גורם שיפוטי, או מצד גורמים אחרים המנויים בסעיף. אולם, הלכה היא, כי לא כל הסכם בענייני ממון, אשר נערך בין בני זוג במהלך חייהם המשותפים, הוא בבחינת "הסכם ממון" כהגדרתו בחוק; וכי שאלת סיווגו של הסכם כאמור תוכרע בהתאם לתכליתו: רק אם עסקין בהסכם צופה פני עתיד, שתכליתו להגדיר את האופן שבו יבוצע איזון המשאבים בין בני הזוג במקרה של פרידה או מוות, הרי שעניין לנו ב"הסכם ממון" לפי החוק; זאת, בשונה מהסכם שנעשה במסגרת "הרגילה" של חיי הזוגיות, שאינו מכונן לשאלת איזון המשאבים בעת סיומם (ראו, למשל: בע"מ 8063/14 פלמונית נ' פלמוני, פס' 17 (13.7.2015); בע"מ 5142/10 פלונית נ' פלוני, פס' ה' (25.7.2010) (להלן: בע"מ 5142/10); ע"א 169/83 שי נ' שי, פס' 4 (28.10.1985)). כך, נקבע כי כאשר ההסכמה היא לגבי נכס ספציפי, מדובר באינדיקציה לכך שאין מדובר ב"הסכם ממון" לפי החוק (בע"מ 5142/10, פס' ה').

אני סבורה כי בהתאם למבחן הנ"ל, יש לסווג כ"הסכם ממון" את ההסכמים שבהם עוסקת, במצב הדברים הרגיל, הלכת השיתוף הספציפי. כמפורט לעיל, הסכמים אלו נלמדים, ככלל, מהתנהגות בני הזוג, אשר מבטאת שיתופיות של הנכס בזמן אמת, ואינה ממוקדת בשאלת איזון המשאבים בעת סיום הזוגיות (ראו והשוו: ע"א 7388/97 עיזבון המנוח משה שמיר ז"ל נ' דולב (שמיר), פ"ד נג' (1) 596, 608 (1999) (להלן: עניין שמיר)). מכל מקום, אף אם אניח, לצורך הדיון, כי מדובר בהסכמים אשר עולים כדי "הסכם ממון" לפי החוק, הרי שעניין לנו, בהגדרה, בהסכם שבני הזוג נהגו על-פיו; בעניין זה, הלכה עמנו כי "בכל הנוגע להסכם ממון שלא אושר כדין אך הצדדים נהגו לפיו - קיימת דוקטרינה פסיקתית המעניקה לו ככלל תוקף מעשי מכוח עקרון תום הלב, ההשתק והמניעות" (בע"מ 7734/08 פלוני נ' פלונית, פס' י"ז (27.4.2010)).

29. אשר לסעיף 8 לחוק המקרקעין, אשר קובע כי "התחייבות לעשות עסקה במקרקעין טעונה מסמך בכתב". אמנם, כבר נפסק כי אין מקום לקבוע כלל, שלפיו התקשרויות רצוניות בין בני זוג פטורות באופן גורף מתחולת סעיף זה (ראו: ענין שמיר, בעמ' 608; כן ראו: בע"מ 1270/23, פס' 21). יחד עם זאת, הדין הכללי מכיר בכך ש"במקרים מיוחדים ויוצאי דופן", אשר מעוררים "זעקת הגינות", בכוחו של עיקרון תום הלב לגבור על דרישת הכתב הנדונה, בשים לב לשיקולים הנוגעים להסתמכות על ההסכמה שהובעה ולחוסר תום לב של הצד המבקש להתנער ממנה (ע"א 986/93 קלמר נ' גיא, פ"ד נ(1) 185, 196 (1996) (להלן: עניין קלמר)).

ואכן, הלכת השיתוף הספציפי, כפי שזו התפתחה בפסיקה, עולה בקנה אחד עם פסק הדין בעניין קלמר. כמבואר לעיל, ההלכה הנדונה מכירה בכך שבני זוג עשויים לגבש בהתנהגותם הסכמה בדבר שותפות בנכס מסוים - באופן שייצור הסתמכות משמעותית מצד בן הזוג שאינו רשום כבעל הנכס - ומחמת טבען של מערכות יחסים זוגיות, הסכמה זו לא תקבל ביטוי מפורש וממוסמך. בנסיבות אלו, התכחשות לאותה הסכמה מצד בן הזוג הרשום כבעל הנכס, לאחר שבני הזוג פעלו בהתאם להסכמה זו, יש בה כדי "לקבע חוסר שוויון ממוני שבני הזוג לא רצו בו בזמן אמת" (ראו לעיל, פס' 26), באופן שעולה כדי חוסר תום לב ומעורר "זעקת הגינות".

30. לבסוף יציין בהקשר זה, כי סעיף 7 לחוק המקרקעין, מורה כי "עסקה במקרקעין טעונה רישום"; ומטבע הדברים, בן הזוג הטוען לשיתוף בנכס אינו רשום כבעליו. לנוכח האמור, כבר נפסק כי זכות בנכס מקרקעין, אשר מוענקת לפי הלכת השיתוף הספציפי, היא "זכות מעין-קניינית, זכות של קניין שביושר" (עניין בן גיאת, פס' 24 לפסק דינו של השופט עמית; דנג"ץ פלונית, פס' 34 לפסק דינה של הנשיאה חיות; כן ראו והשוו: ע"א 189/95 בנק אוצר החייל בע"מ נ' אהרונב, פ"ד נג(4) 199 (1999); עניין שלם, פס' 23).

31. לסיכום חלק זה, הלכת השיתוף הספציפי, שבמסגרתה נבחנת, בעיקרו של דבר, השאלה אם התנהגות בני הזוג מלמדת על הסכמה ביניהם לשיתוף זכויות בנכס מסוים, מכירה בשיתוף הזכויות כאמור מכוח הדין הכללי, ובתוך כך מתיישבת עם הדין הנוגע להוראות סעיפים 1-2 לחוק יחסי ממון וסעיף 8 לחוק המקרקעין.

אופייה של הסכמה אשר מקבלת תוקף במסגרת הלכת השיתוף הספציפי

32. כמפורט לעיל, הלכת השיתוף הספציפי התפתחה בעיקר על-בסיס קונסטרוקציה של הסכם בהתנהגות; ומכאן גם נובעת תובנה הנוגעת לאופי ההסכמים אשר מקבלים תוקף במסגרת ההלכה הנדונה. מטבע הדברים, כאשר עסקין בהסכם לשיתוף זכויות בנכס, אשר מוסק מהתנהגות בני זוג, כפי שזו באה לידי ביטוי במהלך חייהם המשותפים, קשה לייחס להם הסכמה לחלוקה "מתוככמת" של הנכס. כך, למשל, קשה להסיק מהתנהגות הצדדים הסכמה לחלק ביניהם את הנכס בשיעור של 72% לאחד ו-28% לאחר (או כל חלוקה אחרת שאינה מחצה על מחצה). אם כן, במסגרת הלכת השיתוף הספציפי, הסכמים אשר מוסקים מהתנהגות בני זוג לשיתוף זכויות בנכס מסוים, עניינם ככלל בשיתוף שוויוני, באופן שעולה בקנה אחד עם מאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין" (עניין אבו רומי, פס' 7; עניין יעקובי, בעמ' 621). ברי, כי בני זוג עשויים להגיע להסכמות

מפורשות ומתועדות בדבר שיתוף נכסים בכל חלוקה שיחפצו, אך כמבואר לעיל, אין מדובר במקרה הטיפוסי שבו עוסקת הלכת השיתוף הספציפי.

מאפייניה העיקריים של הלכת השיתוף הספציפי - סיכום

33. לסיכום חלק זה, הלכת השיתוף הספציפי חלה על בני זוג אשר כפופים לחוק יחסי ממון, וקובעת כי ניתן להכיר בשיתוף זכויות ביניהם בנוגע לנכס מסוים, וזאת מכוח הדין הכללי, אשר יש לפרשו בהרחבה, בראי מאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין". הלכה זו התפתחה בפסיקה על בסיס קונסטרוקציה הסכמית, שבמסגרתה נבחנת בעיקר השאלה, אם התנהגות בני הזוג במהלך חייהם המשותפים מלמדת על התגבשות הסכמה, שלפיה הזכויות בנכס משותפות לשניהם. מתן תוקף להסכמה כאמור מבוסס על הדין הכללי, ובתוך כך מתיישב אף עם הדין הנוגע להוראות סעיפים 1-2 לחוק יחסי ממון וסעיף 8 לחוק המקרקעין. בהינתן שמדובר בהסכם לשיתוף זכויות בנכס, אשר מוסק מהתנהגות בני הזוג, קשה לייחס להם הסכמה "מתוחכמת", אשר כוללת, למשל, חלוקה לא שוויונית של הזכויות בנכס; אלא עסקינן, ככלל, בהסכם לשיתוף שוויוני, אשר עולה בקנה אחד עם מאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין".

הלכת השיתוף הספציפי - יישום בעניינו

34. כמפורט לעיל, במקרה דנן קבע בית המשפט לענייני משפחה, על בסיס ניתוח מקיף של מכלול אינדיקציות עובדתיות, כי התנהגות האיש והאישה במהלך חייהם המשותפים מלמדת על התגבשות הסכמה ביניהם, לשיתוף הזכויות בדירות בנס ציונה; וכי לפיכך, האיש זכאי למחצית מזכויות אלו. אלא שבית המשפט לענייני משפחה הוסיף וקבע, כי מאחר ש"הקרקע עצמה", שעליה נבנו הדירות, ניתנה במתנה לאישה בלבד, הרי שיש לקבוע כי השיתוף לא חל על הקרקע, במצבה "כפי שניתנה במתנה לאישה טרם הנישואין [...] כקרקע חקלאית".

בעיקרו של דבר, דעת הרוב בפסק דינו של בית המשפט המחוזי הותירה קביעות אלו על כנן. כאמור, בפסק הדין נקבע כי "מטעמים שבדין ואף משיקולי צדק", כוונת השיתוף בעניינו משתרעת על הדירות, אך ללא הקרקע שעליה הן בנויות, במצב שבו הייתה כאשר ניתנה במתנה לאישה. זאת, בעיקרו של דבר, משום שאין מדובר בדירת המגורים של בני הזוג; ומשום שלצדדים נכסים נוספים, שחלקם אינם בבעלותם המשותפת.

35. משמעותן של הקביעות הנדונות, היא כי מכלול התנהגויותיהם של בני הזוג לאורך שנות חייהם המשותפות, מלמד על התגבשות הסכמה, שלפיה הדירות תהיינה רכושם המשותף, בעוד שהקרקע שעליה בנויות הדירות - במצבה טרם הנישואין, כקרקע חקלאית - תוחרג מגדר הרכוש המשותף ותישאר בבעלות האישה בלבד.

אני סבורה כי לנוכח מהותה של הלכת השיתוף הספציפי, כמפורט לעיל, קביעות אלו מוקשות.

36. בראש ובראשונה, אף על פי שכלל, השיתוף במסגרת ההלכה הנדונה נגזר מכוונת הצדדים, כפי שזו נלמדת מהתנהגותם; הרי שלמעשה, הקביעה בענייננו, שלפיה בני הזוג הסכימו להחריג את הקרקע כאמור מגדר השיתוף בדירות, לא גובתה בשום אינדיקציה עובדתית.

37. כך, כמפורט לעיל, בית המשפט לענייני משפחה ביסס את ההחלטה הנ"ל על עצם העובדה, כי הקרקע ניתנה במקור כמתנה לאישה בלבד. מעבר לכך שאלמלא העובדה כי הקרקע ניתנה במקור לאישה בלבד, הדיון בשאלת השיתוף הספציפי כלל לא היה מתעורר בענייננו; הרי שעובדה זו אינה מלמדת כשלעצמה על כוונת הצדדים להחריג את הקרקע כאמור. אדם יכול לקבל מתנה, ולהחליט שהוא משתף אותה עם אדם אחר. באותו אופן, אדם יכול לקבל מתנה; להשביח אותה עם אדם אחר; ולהחליט שהתוצר המושבח יהיה משותף לשניהם. העובדה כי התוצר המושבח הורתו במתנה, אינה מלמדת כשלעצמה על היעדר כוונת שיתוף ברכיב שניתן במקור במתנה.

נציג דוגמה להמחשת האמור: אדם מקבל במתנה שתיל, ומחליט לטפחו יחד עם בן זוגו. השניים מטפחים יחד את השתיל, עד שזה הופך לעץ מניב פרי. בהנחה שנקבע כי התנהגות בני הזוג מלמדת על כוונת שיתוף בעץ, הרי שעצם העובדה כי השתיל ניתן במתנה לאחד מהם, אינה מלמדת כי בשונה מהעץ, השתיל - הוא העץ בעברו - הוחרג מכוונת השיתוף.

38. אף הנימוקים שהוצגו בעניין זה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי אינם מבוססים על אינדיקציות עובדתיות לכך שכוונת בני הזוג הייתה להחריג מהשיתוף בדירות את הקרקע שעליה הן בנויות, במצבה במועד הנישואין, כקרקע חקלאית. כך, העובדה כי הדירות לא שימשו כבית המגורים המשפחתי; והעובדה שלצדדים נכסים נוספים, שחלקם בבעלות נפרדת, עשויות אמנם לשמש אינדיקציה שלילית לשיתוף בדירות עצמן. אולם, בהינתן שנקבע כי כוונת הצדדים הייתה לשותף את הזכויות בדירות, אין בנסיבות הנ"ל כדי לשמש אינדיקציה לכך שכוונתם הייתה להחריג מגדרי השיתוף את הקרקע כאמור.

39. הלכה למעשה, מדרכי ההנמקה האמורות של בית המשפט המחוזי נובע, כי בהינתן אינדיקציות עובדתיות אשר תומכות בקיומה של כוונת שיתוף בנכס, לצד אינדיקציות שאינן תומכות בכוונה כזו, ניתן לקבוע "שיתופיות חלקית" בנכס, תוך חלוקתו בין הצדדים בחלקים שאינם שווים (כפי שגם עולה במפורש מפסק דינו של בית המשפט המחוזי, כמפורט לעיל).

אלא שכמבואר לעיל, כאשר הקונסטרוקציה המשפטית שעליה מבוסס השיתוף היא הסכם אשר נלמד מהתנהגות בני הזוג לאורך השנים, קיים קושי אינהרנטי להסיק כי התגבשה ביניהם הסכמה לחלוקת הנכס באופן "מתוחכם", ביחס שאינו מחצה על מחצה. כאמור, המבנה המשפטי הנ"ל נסמך על כוונת בני הזוג, אשר נלמדת בעיקר מהתנהגותם, לשיתוף הזכויות בנכס בהתאם למאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין", שהיא ככלל שותפות שוויונית. כמובהר לעיל, בני זוג רשאים לגבש הסכמות מפורשות לגבי אופן חלוקתו של נכס, ככל העולה על רוחם, אלא שאז אין מדובר בהסכם המוסק מהתנהגותם, כבענייננו, והניתוח המשפטי משתנה בהתאם. מכל מקום, יש להדגיש כי ככלל, אין ב"שיקולי צדק" כדי להביא לשינוי בדיעבד של הסכמות שהתגבשו בין הצדדים ושל זכויות שנוצרו מכוחן (ראו והשוו: דנג"ץ פלונית, פס' 36-37 לפסק דינה של הנשיאה חיות; בע"מ 1983/23, פס' 27 ו-39-45).

40. האמור לעיל מקבל משנה תוקף בענייננו, משנקבע כי הוכחה כוונת שיתוף בדירות, משום שהפרדת הבעלות בדירות מהבעלות בקרקע אינה עולה בקנה אחד אף עם הוראות הדין. כך, סעיפים 12-13 לחוק המקרקעין מורים כדלקמן:

המחובר לקרקע

12. הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי והנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה, ואין נפקא מינה אם המחוברים נבנו, ניטעו או חוברו בידי בעל המקרקעין או בידי אדם אחר.

היקף העסקה במקרקעין

13. עסקה במקרקעין חלה על הקרקע יחד עם כל המנוי בסעיפים 11 ו-12, ואין תוקף לעסקה בחלק מסוים במקרקעין, והכל כשאין בחוק הוראה אחרת.

אם כן, הוראות חקיקה אלו אינן מאפשרות את הפרדת הבעלות בקרקע מהבעלות במבנה הבנוי עליה, באופן שמחדד את הקושי לייחס לבני הזוג הסכמה על הפרדה כזו, בהיעדר אינדיקציה עובדתית אשר מעידה על כך. קושי זה מוסיף ומתבלט בענייננו, באשר כלל לא ברור מהי המשמעות של הפרדת הבעלות בדירות מהבעלות בקרקע שעליה בנויות הדירות, כפי שזו הייתה טרם הנישואין, כקרקע חקלאית; בראי הדוגמא שהוצגה לעיל, הדבר משול להפרדת הבעלות בעץ מהבעלות בשתיל שממנו התפתח העץ.

41. לסיכום, בהינתן קביעותיהן של הערכאות הקודמות, שלפיהן לנוכח מכלול ההתנהגויות של בני הזוג לאורך השנים, הוכחה באופן מובהק כוונת שיתוף ספציפי ביחס לדירות בנס ציונה, הרי שלא נמצא בסיס להחריג מגדר שיתוף זה את הקרקע שעליה בנויות הדירות (כפי שזו הייתה טרם הנישואין, כקרקע חקלאית). בראש ובראשונה, החרגה כאמור אינה נלמדת מכוונת הצדדים דנן, שעליה מבוססת הלכת השיתוף הספציפי. מעבר לכך, החרגה זו אינה עולה בקנה אחד עם אופי ההסכמים שבהם, בעיקרו של דבר, עוסקת הלכה זו - הסכמים אשר מוסקים מהתנהגות בני הזוג לשיתוף זכויות שוויוני בנכס מסוים, בהתאם למאפייני "השותפות הנובעת מחיי הנישואין". כמו כן, הקשיים הנ"ל מתחדדים, בהינתן שהחרגה כאמור אינה מתיישבת עם הוראות חוק המקרקעין.

היחס בין הלכת השיתוף הספציפי לבין איזון "שבח אקטיבי" במסגרת החוק

42. לטענת האישה, בהינתן קביעה כי לא הוכחה כוונת שיתוף ביחס לקרקע שעליה בנויות הדירות, הרי שלא היה מקום לקבוע שיתוף קנייני של הדירות. תחת זאת, לטענתה, יש לחלק בין הצדדים, במסגרת איזון המשאבים לפי חוק יחסי ממון, רק את שווי "השבח האקטיבי" של הקרקע - שעניינו ערך הדירות שהושג כתוצאה ממאמץ בני הזוג - להבדיל מ"השבח הפאסיבי" שלה, שעניינו ערך הדירות המיוחס לנסיבות חיצוניות.

אמנם, טיעון זה מתייתר בענייננו, בהינתן מסקנתי שלפיה לא היה מקום לקבוע כי לא הוכחה כוונת שיתוף ביחס לקרקע

שעליה בנויות הדירות. יחד עם זאת, משהטעון נטען, ובשים לב לחלק מהקביעות מושא הערעורים שלפנינו, ראיתי להעיר בקצרה על היחס שבין קביעת השבחה של "נכס חיצוני" כנכס בר-איזון לפי חוק יחסי ממון, לבין קביעת הנכס כמשותף לפי הלכת השיתוף הספציפי.

43. כפי שפורט לעיל, חוק יחסי ממון קובע מנגנון של "איזון משאבים", אשר חל בעת התרת הנישואין או פקיעתם. במסגרת מנגנון זה זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית משווי כלל נכסיהם, למעט "נכסים חיצוניים", שהחוק מחריג מהאיזון האמור, ובהם נכסים שהיו למי מבני הזוג טרם הנישואין, או שקיבלו במהלכם במתנה או בירושה.

בבסיס הפרדה זו שקובע החוק, בין נכסים שנצברו באופן אקטיבי על-ידי בני הזוג במהלך הנישואין, לבין אותם "נכסים חיצוניים", ניצב רציונל של "מאמץ משותף" (ראו, למשל: בע"מ 3462/23 פלוני נ' פלונית, פס' 20 וההפניות שם (30.10.2024) (להלן: בע"מ 3462/23); ליפשיץ, אחרית דבר, בעמ' 4). לפי רציונל זה, נכסים שהושגו באופן פעיל על-ידי מי מבני הזוג במהלך הנישואין, מיוחסים למאמץ משותף של שניהם, באופן שמצדיק לחלק ביניהם נכסים אלו באופן שוויוני. לעומת זאת, "נכסים חיצוניים" מוגדרים ככאלה שאינם פרי מאמץ משותף כאמור, ולפיכך החוק מחריגם ממנגנון האיזון שבו (ראו, למשל: בע"מ 1983/23, פס' 21; בע"מ 3462/23, פס' 20 והאסמכתאות שם).

לנוכח האמור, בפסק דינו של בית משפט זה ב-בע"מ 3462/23 נקבע, כי כאשר "נכס חיצוני" מושבח באופן אקטיבי על-ידי מי מבני הזוג במהלך הנישואין, יש לראות את אותה השבחה כנובעת ממאמץ משותף של בני הזוג, ולפיכך כנכס (ההשבחה) הכלול במנגנון האיזון שבחוק. זאת, בעוד ש"השבחה פאסיבית" של נכס חיצוני, שאינה נובעת ממאמץ של מי מבני הזוג (למשל, עליית מחירים כללית בשוק מסוים), אינה נחשבת כנכס בר-איזון במסגרת החוק.

כל זאת בנוגע למנגנון איזון המשאבים הקבוע בחוק יחסי ממון.

44. לעומת זאת, הלכת השיתוף הספציפי קובעת מסלול חלופי לזה שבחוק, והתפתחה כאמור בהתבסס על רציונל הסכמי, להבדיל מרציונל המאמץ המשותף. כמפורט לעיל, ההלכה הנדונה מכירה בתוקפן של הסכמות שהתגבשו בהתנהגות בני זוג, לשיתוף זכויות קניין בנכס מסוים, גם בכזה שלא הושג במאמץ משותף מצדם. בהינתן הסכמה תקפה כאמור, זכויות הקניין בנכס משותפות לבני הזוג, ללא הבחנה בין ערך הנכס שהושג באופן אקטיבי, במאמץ משותף של בני הזוג, לבין עלייה "פאסיבית" של ערכו.

יודגש כי אמנם, במסגרת בחינת מכלול התנהגויותיהם של בני הזוג, לצורך הכרעה בשאלת קיומה של כוונת שיתוף כאמור, יש להביא בחשבון גם פרמטרים הנוגעים למאמצים שנקט הטוען לשיתוף לצורך השבחת הנכס הנדון (ראו לעיל, פס' 25). ואולם, מדובר אך באינדיקציות לקיומה של כוונת שיתוף בנכס עצמו, ואין ללמוד מכך כי השיתוף בנכס נוגע רק לרכיב המושבח בו (ראו גם: ליפשיץ, אחרית דבר, בעמ' 18-19).

45. אם כן, קביעת שבח של "נכס חיצוני" כנכס בר-איזון לפי החוק, וקביעת הנכס כמשותף לפי הלכת השיתוף הספציפי, הם שני מסלולים נפרדים, אשר לכל אחד מהם רציונל שונה, יישום שונה והשלכות שונות; יש להבחין אפוא בין מסלולים אלו ולהישמר מפני עירוב מין בשאינו מינו.

46. אוסיף, כי יש הטוענים, כי כאשר עסקין בהשבחה אקטיבית של "נכס חיצוני" בעל אופי עסקי, הרי שאין צורך בהלכת השיתוף הספציפי, באשר ההשבחה היא נכס בר-איזון לפי החוק (ראו: ליפשיץ, אחרית דבר, עמ' 19).

אמנם, באופן כללי, בן זוג עשוי להסתפק בהוכחת השבחה אקטיבית של נכס חיצוני כאמור; לבחור במסלול של איזון שווי ההשבחה במסגרת החוק; ולוותר על הניסיון להוכיח כוונת שיתוף בנכס, בשים לב, בין היתר, לקשיי הוכחה שעשויים להיות כרוכים בכך. אולם, יש לזכור כי אין זהות בין ההשלכות הנובעות מכל אחד משני המסלולים הנדונים. כך, איזון שווי השבחתו של "נכס חיצוני" במסגרת החוק מזכה את בן הזוג שאינו רשום כבעל הנכס במחצית משווי השבח האקטיבי בלבד, בעוד שאין הוא זכאי למחצית משווי השבח הפאסיבי, או למחצית משווי הנכס המנותק מההשבחה. לעומת זאת, כאשר מוכחת כוונת שיתוף ביחס לנכס עצמו, בן הזוג זכאי למחצית מזכויות הקניין בנכס כולו. בשים לב להבדלים אלו, הרי שגם כאשר מדובר בנכס עסקי, איני סבורה כי מוצדק לחסום באופן קטגורי את המסלול הנוגע להוכחת כוונת שיתוף בנכס.

תחולת הלכת השיתוף הספציפי על נכס שאינו דירת המגורים המשפחתית

47. האישה טוענת, כי כלל לא ברור שניתן להכיר בכוונת שיתוף ספציפי ביחס לנכס שאינו דירת המגורים המשפחתית, משום שהכרה כאמור סותרת את חוק יחסי ממון; וכי אף בהנחה שניתן לעשות כן, הרי שיש לעמוד לשם כך בנטל ראיה כבד ביותר, בדמות התחייבות בכתב או הבטחה מפורשת שניתנה בפני מספר עדים.

אין בידי לקבל טענות אלו.

48. ראשית, קביעת שיתוף בנכס מסוים מכוח הדין הכללי, לרבות מכוח הסכמת הצדדים, אינה מוגבלת לדירת המגורים המשפחתית. כשם שבני זוג רשאים להגיע להסכמות בדבר שיתוף הזכויות בדירת המגורים המשפחתית, כך הם רשאים להגיע להסכמות הנוגעות לשיתוף זכויות בנכסים אחרים. ואכן, הפסיקה כבר הכירה באפשרות לקבוע כוונת שיתוף ספציפי ביחס לנכס שאינו בית המגורים של בני הזוג (ראו, למשל, דנג"ץ פלונית, פס' 32 לפסק דינה של הנשיאה חיות, שם צוין כי אחד הפרמטרים לבחינת כוונת שיתוף הוא "ככל שמדובר בבית המגורים של בני הזוג - משך הזמן שבו התגוררו בני הזוג בנכס" (ההדגשה הוספה); ראו גם: ליפשיץ, אחרית דבר, בעמ' 19).

49. כמו כן, בניגוד לנטען, שיתוף זכויות בנכסים שאינם דירת המגורים המשפחתית, אינו סותר את הוראות חוק יחסי ממון. תחילה יובהר, כי ההוראות בחוק יחסי ממון, אשר מחריגות ממנגנון האיזון שבו את אותם "נכסים חיצוניים", אינן מבחינות לעניין

זה בין דירת המגורים המשפחתית לבין נכסים אחרים. כמו כן, כמבואר לעיל, בעניין אבו רומי נקבע שאין בהוראות חוק יחסי ממון כדי לשלול את החלת הדין הכללי על זוגות הכפופים לחוק, בכל הנוגע לשיתוף זכויות בנכסים. כפי שהוסבר, הלכת השיתוף הספציפי וחוק יחסי ממון הם שני מסלולים נפרדים להסדרת יחסי הממון בין בני זוג, ואינם סותרים זה את זה.

50. בהמשך לאמור, אף אין בידי לקבל את הטענה, שלפיה קביעת כוונת שיתוף בנכס מסוים, שאינו דירת המגורים המשפחתית, מותנית בקיומה של הסכמה מפורשת בכתב או בפני עדים. כמבואר לעיל, הלכת השיתוף הספציפי התפתחה, בעיקרו של דבר, על בסיס קונסטרוקציה של הסכם הנלמד מהתנהגות בני הזוג לאורך חייהם המשותפים, בדבר שיתוף בנכס מסוים. לנוכח האמור, התניית קביעתה של כוונת שיתוף, ביחס לנכסים שאינם דירת המגורים המשפחתית, בקיומה של הסכמה מפורשת בכתב או בעל-פה, משמעותה, הלכה למעשה, החרגת נכסים כאלו מגדרי הלכת השיתוף הספציפי, כפי שזו התפתחה בפסיקה. כפי שהוסבר לעיל, אין מקום להחרגה כאמור; ואף יפים לעניין זה דברי הנשיאה חיות בעניין פלונית, שחלקם הוזכר לעיל:

"דרישת ראיות מפורשות וממוסמכות עלולה [...] להקשות על בן הזוג הטוען לשיתוף להוכיח את התקיימותו של 'דבר מה נוסף', אף אם שיתוף כזה אכן התגבש, והיא עלולה לקבע חוסר שוויון ממוני שבני הזוג לא רצו בו בזמן אמת. תרחיש כזה, שאינו משקף את הבעלות 'האמיתית' בנכס, הוא התרחיש שביקש בית המשפט בעניין אבו-רומי למנוע. לפיכך, בבוא בית המשפט או בית הדין להכריע בשאלה אם בני זוג מסוימים חצו את משוכת ה'דבר מה הנוסף', עליו לבחון את נסיבות המקרה מתוך הבנה כי 'בין בני זוג נוצרים יחסים קנייניים דינמיים במהלך חיי הנישואין' [...] וכי פעמים רבות ההסכמה לשיתוף בין בני זוג אינה מתגבשת באופן מפורש וממוסמך" (שם, פס' 42 לפסק דינה).

51. אכן, הלכה עמנו כי "יש טעם להקל על בן-הזוג הטוען לבעלות משותפת בדירת המגורים, כאשר זו רשומה רק על שם אחד מהם", בהיותה "נכס משפחתי מובהק, לעתים הנכס המשמעותי ביותר של בני-הזוג ולעתים אף היחיד" (עניין אבו רומי, פס' 10). ברם, ברי כי מהלכה זו לא נובע, כי כאשר עסקין בנכסים שאינם דירת המגורים המשפחתית, נחוצות דווקא "ראיות מפורשות וממוסמכות", לשם קביעה כי התגבשה בין בני הזוג הסכמה לשיתוף זכויות בנכסים אלו.

52. לבסוף אציין, כי האישה הוסיפה וטענה נגד קביעות עובדתיות שונות של בית המשפט לענייני משפחה, כמו גם נגד התנהלותו הדינית של האיש. טענות אלו אינן ראויות לדיון ב"גלגול שלישי", ולא ראיתי להידרש אליהן במסגרת זו.

סוף דבר

53. לנוכח כל האמור לעיל, אציע לחבריי כי נקבל את ערעורו של האיש, ונדחה את ערעורה של האישה.

עוד אציע, כי האישה תישא בהוצאות האיש בסך 5,000 ש"ח.

יעל וילנר

שופטת

השופט דוד מינץ:

אני מסכים.

דוד מינץ

שופט

השופטת גילה כנפי שטייניץ:

אני מסכימה.

גילה כנפי-שטייניץ שופטת

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת י' וילנר.

ניתן היום, ד' תמוז תשפ"ה (30 יוני 2025).

גילה כנפי-שטייניץ שופטת

יעל וילנר

דוד מינץ

שופטת

שופט

//